

A rezervátumlét hontalansága

Márton Evelin: *Szalamandrák éjszakái*. Bookart Kiadó, Csíkszereda, 2015

Veszületett, sőt bizonyos esetekben öröklődő hazátlansággal küszködő fiatalok egy csoportjának történeteivel egy generáció, egy korszak lételetét adja Márton Evelin *Szalamandrák éjszakái* című kötetében, amelyben a múlt és a jelen síkjainak sajátos váltakozása és összefonódása nyomán egy olyan léthelyzet tárul fel: a háttérből a módosulások és alakulások bizarr lenyomatai kényszerítenek előre, ahol azután szakadékok teljes bizonytalansága vár. A *szalamandralét*ből adódó konfúz sorsalakulások regénye a szerző harmadik köteteként jelent meg, címe pedig önmagában is a szövegegészre jellemző tulajdonságokkal rendelkezik: egyrészt viszonylag egzakt értelmezések és olvasatok társíthatók hozzá, másrészt azonban feloldhatatlan talányosságot tükröz.

Az identitáskeresés fókuszpozícióba állított problémájának legfőbb kiváltója a különböző darabokból és részekből való konstruáltság, amely *két-éltűség*ként a regény legmarkánsabb motívumává lép elő: közös nyaralások során *falkába* rendeződő fiatalok egy csoportja szalamandracsapatként határozza meg magát, kezdetben vegyes családból való származásuk miatt, majd a teljes azonosulás felé tágul ez az öndefiníálás. Mind több konnotáció és képzet társul a fogalomhoz, amelynek egyfajta oppozíciójává a kaméleonlét, rokon mozzanatává pedig a(z európai kultúrához képest egzotikus környezetben otthonosan mozgó) gekkkók feltűnése válik. Ugyanakkor a főszereplők számára totemállatként is funkcionál a szalamandra, ezáltal pedig egyfelől a vízhez való kötődés, másfelől pedig analogia nyomán éppen a bennszülötti vonás válik hangsúlyossá.

Maga a szöveg is az egymástól különböző mértékben elkülöníthető részek konzisztens egységgé épülő sora: már az alcím (+ *MILEN könyve*) is képletszerűen mutatja, hogy vendégszöveggel egészül ki a regény, az is fragmentumonként épül be az elbeszélői múltat és jelent ábrázoló szövegrészek közé, amelyek tipográfiai megoldások nyomán egészülnek ki újabb

értelmezési lehetőségekkel és az enigmatikusság felé terelő faktorokkal. A lábjegyzetben forrásmegjelöléssel idézettekkel szemben azonban Milen szövegei nyilván pszeudo-intertextusok, hiszen a név az egyik főszereplőt fedi, aki minden referenciális olvasati lehetőség ellenére nyilvánvalóan a fikció szülötte. A szerző saját bevallása szerint önnön életét írja, „ami volt, van, lehetne”¹, beépíti művébe életrajzi elemeit, ezáltal saját generációjának sorsát örökíti meg, az *Erdélyi Riport*nak adott interjúban² pedig maga nyilatkozza egyik szereplőjéről, hogy „ő inkább fikció, de tényleg ott dolgozik” Afrikában, ugyanakkor többször is hangsúlyozza a mű fikciós mivoltát, illetve, hogy nem kulcsregényt írt. A valós személyekkel való esetleges, a szerző által sem tagadott kapcsolat elbizonytalánítását jól szolgálják a regénybeli karaktereknek adott szokatlan nevek, amelyek áttételesen a szereplők összetartozását is jelzik, mindazonáltal a referenciális olvasás lehetőségének felvillantása éppen az alcímben jelzett *beemelt szöveg* kapcsán veheti fel a fikción kívülre mutató, szerzőségi kérdéseket.

„Anwarnak hívnak, félig perzsa vagyok, habár ez inkább csak egy adat, anyámat örökre vették a nagyszüleim, ők magyarok, apám is az, én akkor mi lehetnék? A Halak jegyében születtem, egy Románia nevű országban, ami olyan, mint egy rosszul összefércelt, de szép mintázatú szőnyeg, most éppen Afrikában lakom, harmincon túl vagyok, de nem hiszem, hogy valaha is igazi, komoly felnőtt lesz belőlem, nem is vágyom erre” (5). A lírai én pozíciójából megszólaló főszereplőnőnek ez a rövid önjellemzése is jól mutatja a szalamandraságba torkolló létbizonytalanság epicentrumait, amelyek ugyanígy felfedezhetőek a másik két központi karakter, a tatár Kajjal és a bolgár édesapától született, de magyarnak nevelt Milen esetében is. A narratív szál egészen sajátos kapcsolatháromszögük alakulása mentén kigyózik, így kap az olvasó rálátást a hozzájuk csapódó és a csapatból leszakadó személyekre, a kábítószerektől, a szexualitástól és a homoerotikus viszonyoktól sem mentes kontaktusrendszerekre, de az egyes magánéleti alakulásokra is, amelyek egyrészt a társadalmi normák betartása felé sodorják az erre nem teljes mértékben hajlamos vagy szándékozó szereplőket, másrészt a *falka* felbomlása felé mutatnak.

A főszereplők ezzel párhuzamosan a megismerkedésük helyétől, a Sár-ga-parttól is folyamatosan távolodnak, az azonban nem veszít központi helyzetéből, ahogy a szalamandraság sem, így időről időre ismét vissza-

¹ Szamos Mariann: „A saját életemet írom”. *Reggeli Újság*, 2016. február 29. <http://www.reggeliujsag.ro/a-sajat-eletemet-irom/>

² „Még nem fogyott el az élményanyagom”. Márton Evelinnel Szűcs László beszélgetett. *Erdélyi Riport*, 2016. március 2. <http://erdelyiriport.ro/interju/meg-nem-fogyott-el-az-elmennyanyagom>

vonzza a hősöket, akik időközben más életterekre jutnak: a cselekmények terepévé válik több romániai város, amelyek ugyan szinte egyértelműen beazonosíthatóak, hivatalos elnevezésük használatának kerülése azonban absztraháló hatással bír. Később a szerző kivezeti karaktereit ebből a specifikusan multikulturális, kelet-közép-európai milióból: Kajgalt az Egyesült Államokba helyezi, Anwar viszont – mint ahogy azt az idézett önjelmezésében is közli – Afrikába költözik, egy hegy tetejére, amely tehát a korábbiaktól sarkalatosan eltérő környezetet jelent a számára. „[K]özben nemcsak a testem, a lelkem is Afrikába költözött, és csak azért tudok írni azokról az évekről, amelyeket a hazában töltöttem, mert távolodni kezdtem attól a magamtól” (75). Anwar haza- és otthonkeresésének éppen az Amani-hegy csúcsa lesz majd sarkalatos pontja, hiszen a távolság és a Romániába való rövid visszatérések nyomán egészen új perspektívák nyílnak meg a számára a hazadefiníció keresése során. A pillanatnyi helyi meghatározottság, illetve az egyes szinterek által nyújtott ingerrendszer megket-tőződő szerepéről beszélhetünk tehát: a korábbi léthelyzetekre a távolság perspektívájából történő rálátás mozzanata társul a személyiségre gyakorolt aktuális hatásmechanizmusokhoz, ezáltal pedig a nagy precizitással ábrázolt tjak és körülmények újraértékelése következik be.

Nem mellékes szempont, hogy Anwar hegesen, már nem teljes testtel menekül ki Európából, a rákos megbetegedésből való kilábalás helyszínének gondolt afrikai hegycsúcs pedig minden mássága ellenére azonosági vonásokat is mutat a korábbi élethelyzetekkel. „Itt tanyázok Afrika egyik csúcán, elmélkedve, lábadozva egy piszkos betegségből, amely majdnem átlendített a másvilágra, gyógyulni próbálok úgy, hogy az emlékeimet le is írom. [...] Filemon eközben egy rezervátumnak még nem nyilvánított, de reménybeli természetvédelmi övezet közepén csücsül, ahol, ha minden jól megy, pár évtized múlva kiveszőfélben levő emberpéldányokat mutogatnak” (72). A főhősnő körül szerveződő kapcsolatrendszer újabb szereplőjét megidéző részlet éppen a totemállat megválasztásával már korábban aktivizált asszociációs mezőt nyitja meg újra, amely a (többszörös) kisebbségi lét kérdésköréhez vezet, ezáltal rámutatva: valamelyest láten-sen, de mégis jól kivehetően ez a kötet centrális problematikája. Nem feltétlenül és kizárólagosan határozható meg ez a kisebbségiség nemzetiségi vagy éppen nyelvi értelemben, sokkal inkább egy átfogóbb egzisztenciális helyzetként fogható fel, egy olyan környezetbe ágyazódó szalamandralétet fed, amelyben a néhány bizonyosnak mondható pont is eltűnik, felszámolódik. „Az első trauma a szüleim válása volt. A második az, hogy lebontották a Házunkat. Nem csak a házunkat. Lebontottak egy egész világot, és amit a romjaira sebtében felhúztak, az nem hogy nem otthonos,

hanem egyenesen groteszk. Taszító. Abban a városban zavarodott emberek keringenek, azóta is. Nem találják a helyüket sem az újak, sem a régi-ek” (322–323). Éppen ebben a kontextusban válhat érzékletes mutatóvá, hogy a főhős számára a megfoghatatlan, elillanó, gyakran megtévesztő szagok és illatok válnak meghatározóvá, akár a hazakérdés vonatkozásában is: „időnként rám tör valami, ami állítólag honvágy, nem tudom, minek nevezem, megérzek valami szagot, amit az agyam aztán rosszul, otthoni szagnak fordít” (10–11).

A regényatmoszféra továbbá akár a repülés rekurrens jelenségével is példázható, s ezzel rokonítható az Afrikai epizód központi mozzanata is. A hegy csúcán zajló élet szintén a földtől való egyfajta elrugaszkodottságot jelent, s nem feltétlenül a tengerszint feletti magasság változásának függvényében: Anwar nemcsak a hegy lábához tekinthet le, hanem rálát korábbi életének egészére is, amelynek helyszíneire aktuális pozíciójából csak repülőgépes utazás mozdíthatja vissza. Az én-narrátor közlése szerint a sors, illetve a rögeszme veti elé azt a férfit, akivel ebben az életszakaszban kerül specifikus férj-feleség viszonyba, azáltal pedig, hogy folyamatosan a Pilótaként kerül említésre, éppen a repülésnek válik koordinálójává. A váratlanul feltűnő, majd újabb küldetésekre induló férfi a bizonytalanság és megfoghatatlanság alakjaként egy korábbi élményleírásban feltűnő halász ellenpárja lesz, attól ugyanis éppen a röghöz kötöttség riasztotta el Anwart. Ezáltal válik evidenssé, hogy számára az a hajléktalansághoz közeli, illetve azzal rokon léhelyzet az elfogadható, amely hálóként átszővi egész életét úgy, hogy bizonyos momentumokban – például bukaresti tartózkodása során – konkrét formában is megnyilvánul.

A művet teljes egészében átható lebegtetett, ingatag jelleget az írás, a megszövegezés motívumszerűen vissza-visszatérő mozzanata egyszerre fokozza és gyengíti. A főszereplők folyamatosan írnak, naplóba jegyzik fel életük történéseit, leveleket váltanak egymással, ennek egyik produkuma Milen számozott bekezdésekre bontott könyve is, amely viszonylag markáns kijelentéseket sorjáz a felvillantott témák kapcsán. Az én-narrátor bevallott szándéka könyvbe sűríteni a múltat: „eddig tényleg mindent túléltem, mondtam, de talán csak azért, hogy megírhassam ezt a könyvet” (242). Ennek tükrében megkerülhetetlenül felmerül egy olyan, sajátosan referenciális olvasati lehetőség is, miszerint az olvasó kezében tartott regény azonossági jegyeket mutathat a szövegben feltűnő könyvvel, viszont ettől függetlenül is egy újabb talányrendszert kreál a szerző, amelynek legsarkalatosabb pontja a szöveg vége, amely a tragikus vég sejtetésével a lejegyzés lehetségességének és megszakadásának kettősségébe fut ki. A metaszövegjelleg részeként tematizálódik az emlékek lejegyzésének

hitelessége is: a múltelbeszélés evidens módon szubjektivizálódik, hiszen nagyrészt egyetlen elbeszélői hang szólal meg, ugyanakkor a főbb pozíciókba állított szereplők akár közvetett megszólalásaikon keresztül is rámutatnak az önkényesség jelenlétére. „– A remekművedet semmisítem meg. Amelyben én, mint valami szűz kislány, libbenek képről képre. Én vagyok ebben a sztoriban a szolgálatos balek. Mindenki jobb, mint én! – ordítja. Hibát követtem el, kétségkívül, mert minek kellett nekem beavatni Milent ebbe az egész történetbe. Azt írok, amit gondolok és érzek, az én bajom, persze az övé is, de nem azért, mert egyik főszereplője ennek a könyvnek, hanem mert minden bizonnyal utolsó kétségbeesésében utazott utánam, csak hogy elkésett, most már bármit ígérhet, nem fogok vele visszamenni a »hazába«” (224). A regényben a személyesség érzetét tovább fokozza a köznapi beszédhez közeli megszólalásmód, amely egyfelől *maivá* teszi a hangzást, másfelől közelebb is hozza a szöveget az olvasóhoz, és olyan módon hatja át a regényt, hogy az egyik legmarkánsabb sajátosságává avanszál. Nehéz eldönteni, hogy egyes rendhagyó szó-, de különösen toldalékhasználati jelenségek ennek részeként, tehát szándékosan jelennek-e meg, s bizonyos szöveghelyek szubjektív vesszőhasználata is hasonló dilemmákat ébreszt.

A *Szalamandrák éjszakái* az egybecsúszó idősíkokat és ingadozó szuverenitású szövegfragmentumokat építi egységgé, eközben a főszereplő és a köré rendeződő csoport integrációjának lehetetlenségét illusztrálja úgy, hogy a hazadefiníciók keresését az otthontól, a beolvadástól való folyamatos menekülés hatja át. A mélységeiben feltáruló hibrid kultúrájú közeg a *bennszülöttek* perspektívájából rajzolódik ki, az európai közegből való kilépés nyomán pedig az egzotikusként ható eltérések meg az önkéntelenül is feltűnő párhuzamok viszonylatában az idegenségérzet variációi kerülnek fókuszpozícióba. A kötetben a társadalmi normák konszolidáltságából a szimbolikus motívummá váló éjszakába történő átlépés egyszerre mutatkozik meg hétköznapiassá váló egyszerűsödöttségében, és tágabb kontextusban, komoly következményekkel járó mivoltában. Ezzel analóg módon mutatja meg kettős arcát belső és külső háborúk viszonyrendszere, aminek megkerülhetetlen sajátja, hogy nemcsak szakadék szélére állítja az egyént, hanem arra is kényszeríti, hogy lenézzen a mélybe.